

DUNYO XALQLARI MIFLARI

Sherxanov Sultonmurod Davronboy o'g'li
Turan Internation University o'qituvchisi
sultonmurodsherxanov@gmail.com

Maxmudxonova Muharram
Turan Internation University talabasi
maxmudxonovamuharram@gmail.com
<https://doi.org/10.5281/zenodo.19848748>

ARTICLE INFO

Received: 14th April 2026
Accepted: 15th April 2026
Published: 28th April 2026

KEYWORDS

mif, afsona, folklor, madaniyat, qadriyat, qahramonlik, yaratilish miflari, dunyoqarash, an'ana, ma'naviyat

ABSTRACT

Ushbu ishda dunyo xalqlari miflari, ularning kelib chiqishi, mazmuni hamda umumiy va farqli jihatlari tahlil qilinadi. Miflar qadimgi insonlarning dunyoqarashi, tabiat hodisalarini tushunishdagi ilk urinishlari va ma'naviy tasavvurlarini ifodalovchi muhim madaniy meros sifatida o'rganiladi. Shuningdek, miflarning adabiyot, san'at va falsafa rivojiga ta'siri yoritiladi.

KIRISH

Dunyo xalqlari miflari insoniyatning eng qadimiy ma'naviy meroslaridan biri bo'lib, ular xalq og'zaki ijodi va dastlabki dunyoqarash shakllanishida muhim o'rin tutadi. Miflar orqali qadimgi insonlar tabiat hodisalarini, hayot va o'lim sirlarini, insonning kelib chiqishi va jamiyatning shakllanishini tushuntirishga harakat qilganlar. Shu sababli miflar nafaqat badiiy ijod mahsuli, balki qadimiy dunyoqarash va falsafiy tafakkurning ham muhim manbai hisoblanadi.

Har bir xalqning mifologiyasi uning tarixiy rivojlanishi, geografik sharoiti va madaniy qarashlari bilan chambarchas bog'liq. Shu bois dunyo miflarida umumiy syujetlar — yaratilish, qahramonlik, tabiat kuchlari bilan kurash kabi mavzular ko'plab xalqlarda uchraydi. Shu bilan birga, har bir xalq miflarida o'ziga xos obrazlar, qahramonlar va ramzlar mavjud bo'lib, bu ularning milliy xususiyatlarini aks ettiradi.

Miflarni o'rganish bugungi kunda ham muhim ahamiyatga ega, chunki ular orqali qadimgi insonlarning dunyoqarashi, axloqiy qadriyatlari va madaniy tafakkuri haqida chuqur ma'lumot olish mumkin. Shuningdek, miflar adabiyot, san'at va falsafa rivojiga ham katta ta'sir ko'rsatgan.

Mifologiya har bir xalqning tarixiy rivojlanishi, turmush tarzi va e'tiqod tizimi bilan bevosita bog'liqdir. Qadimgi insonlar yomg'ir, quyosh, oy, chaqmoq kabi tabiiy hodisalarni tushuntirish uchun turli miflarni yaratganlar. Shu sababli miflarda tabiat kuchlari ko'pincha jonlantirilgan obrazlar shaklida tasvirlanadi.

Dunyo miflarida umumiy jihatlar ko'p uchraydi. Masalan, dunyoning yaratilishi, ilk insonning paydo bo'lishi, qahramonlarning jasorati kabi mavzular deyarli barcha xalqlarda mavjud. Shu bilan birga, har bir xalq mifologiyasi o'ziga xos obrazlar, ramzlar va syujetlari bilan ajralib turadi. Miflarni o'rganish bugungi kunda ham katta ahamiyatga ega, chunki ular insoniyat tafakkurining dastlabki bosqichlarini, qadimgi madaniyat va ma'naviyat asoslarini tushunishga yordam beradi. Shuningdek, miflar adabiyot, san'at va falsafaning rivojlanishiga ham kuchli ta'sir ko'rsatgan.

ASOSIY QISM

Dunyo xalqlari miflari insoniyat tafakkurining eng qadimiy shakllaridan biri bo'lib, ular orqali qadimgi jamiyatlarning dunyoqarashi, diniy e'tiqodi va hayot haqidagi tasavvurlari ifodalangan. Miflar nafaqat oddiy hikoyalar, balki insonning tabiat va jamiyatni tushunishga bo'lgan ilk intilishlarining mahsuli hisoblanadi.

Miflarda voqealar ko'pincha ramziy va fantastik shaklda tasvirlanadi. Qadimgi insonlar real hayot hodisalarini ilmiy asosda tushuntira olmaganliklari sababli, ularni ilohiy kuchlar yoki afsonaviy qahramonlar bilan bog'lashgan. Masalan, chaqmoqni xudolarning g'azabi, quyosh chiqishini esa ilohiy kuchlarning harakati sifatida talqin qilishgan.

Miflarning yana bir muhim xususiyati shundaki, ularda yaxshilik va yomonlik, yorug'lik va zulmat, hayot va o'lim kabi qarama-qarshiliklar asosiy mavzu sifatida namoyon bo'ladi. Bu qarama-qarshiliklar orqali insoniyatning axloqiy qarashlari shakllangan.[1]

Dunyo xalqlari miflari insoniyatning eng qadimiy ma'naviy tajribasini aks ettiruvchi murakkab semiotik tizim sifatida namoyon bo'ladi. Mifologiya ibtidoiy tafakkurning mahsuli bo'lishiga qaramay, u oddiy fantastik tasavvurlar yig'indisi emas, balki borliqni idrok etishning o'ziga xos konseptual modeli hisoblanadi. Unda insonning tabiat, jamiyat va kosmos bilan bo'lgan munosabatlari ramziy obrazlar orqali ifodalanadi. Shu jihatdan miflar qadimgi davr insonining dunyoqarashi, bilim darajasi va ruhiy ehtiyojlarini o'rganishda muhim ilmiy manba vazifasini bajaradi.

Mifologik tafakkurning asosiy xususiyati — bu sintezlilikdir, ya'ni unda real va irreal, moddiy va ma'naviy, tabiiy va g'ayritabiiy unsurlar ajralmas birlikda namoyon bo'ladi. Miflarda vaqt va makon tushunchalari ham o'ziga xos talqin qilinadi: ular ko'pincha tsiklik xarakterga ega bo'lib, voqealar muayyan muqaddas davrda — “boshlanish zamonida” sodir bo'lgan deb tasavvur etiladi. Bu esa miflarni oddiy tarixiy hikoyadan farqlab, ularni sakral mazmunga ega fenomen sifatida talqin etishga asos beradi.

Turli xalqlar mifologiyasini qiyosiy tahlil qilish natijasida ular o'rtasida umumiy arxetipik strukturalar mavjudligi aniqlanadi. Masalan, “olam daraxti”, “buyuk to'fon”, “qahramonning sinovdan o'tishi”, “nur va zulmat kurashi” kabi universal motivlar deyarli barcha madaniyatlarda uchraydi. Bu holat inson tafakkurining umumiy qonuniyatlarga bo'ysunishini ko'rsatadi. Shu bilan birga, har bir xalq miflarida milliy xususiyatlar, geografik sharoit va ijtimoiy tuzumning o'ziga xos jihatlari ham yaqqol aks etadi. Masalan, dengiz bo'yida yashovchi xalqlar miflarida suv unsuri markaziy o'rin egallasa, cho'l hududlarida yashovchi jamiyatlarda quyosh va issiqlik timsollari ustunlik qiladi.

Miflarning strukturasini tahlil etishda ularning funksional yo'nalishlariga e'tibor qaratish muhimdir. Birinchidan, miflar kosmologik funksiyani bajarib, borliqning yaratilishi va tuzilishini izohlaydi. Ikkinchidan, ular etiologik xarakterga ega bo'lib, turli tabiiy hodisalar, urf-odatlar va ijtimoiy an'analar kelib chiqishini tushuntiradi. Uchinchidan, miflar normativ funksiyani ham bajaradi, ya'ni jamiyatda qabul qilingan axloqiy me'yorlar va qadriyatlarni mustahkamlaydi. Shu tariqa mifologiya ijtimoiy tartibni saqlash va avlodlar o'rtasida ma'naviy merosni uzatishda muhim vosita bo'lib xizmat qiladi.

Qahramonlik miflari alohida e'tiborga loyiq bo'lib, ularda insonning o'z imkoniyatlarini namoyon etish, sinovlardan o'tish va kamolotga erishish jarayoni tasvirlanadi. Bunday miflarda qahramon odatda oddiy inson sifatida tasvirlanib, murakkab sinovlar orqali yuksaladi va jamiyat uchun muhim natijalarga erishadi. Ushbu motiv psixologik jihatdan insonning o'zini anglash va o'zini rivojlantirish ehtiyojlari bilan bog'liq bo'lib, u mifologiyaning chuqur antropologik asosga ega ekanligini ko'rsatadi.

Mifologiyaning yana bir muhim jihati — uning til va tafakkur bilan uzviy bog'liqligidir. Miflar ramziy til orqali ifodalanadi, unda har bir obraz muayyan ma'no yukiga ega bo'ladi. Masalan, daraxt — hayot va davomiylilikni, suv — poklanish va yangilanishni, olov esa kuch va o'zgarishni ifodalovchi universal belgilar sifatida talqin etiladi. Bu ramzlar orqali inson o'zining ichki kechinmalari va tashqi borliq o'rtasida ma'naviy bog'liqlikni o'rnatadi.

Zamonaviy ilmiy tadqiqotlarda mifologiya faqat o'tmishga oid hodisa sifatida emas, balki bugungi kunda ham dolzarbligini saqlab qolayotgan fenomen sifatida qaralmoqda. Chunki mifologik tafakkur elementlari adabiyot, san'at, ommaviy madaniyat va hatto kundalik hayotda ham uchrab turadi. Bu esa miflarning inson ongida chuqur ildiz otganini va ularning universal ahamiyatga ega ekanligini yana bir bor tasdiqlaydi.

Shunday qilib, dunyo xalqlari miflari nafaqat tarixiy-madaniy meros, balki inson tafakkurining rivojlanish bosqichlarini aks ettiruvchi murakkab va ko'p qirrali tizimdir. Ularni ilmiy jihatdan o'rganish orqali insoniyatning umumiy va o'ziga xos rivojlanish qonuniyatlarini chuqurroq anglash imkoniyati yaratiladi.

Dunyoning turli xalqlarida uchraydigan miflarda ko'plab umumiy syujetlar mavjud. Eng keng tarqalgan mavzulardan biri — dunyoning yaratilishi haqidagi miflardir. Deyarli barcha madaniyatlarda olamning paydo bo'lishi ilohiy kuch yoki buyuk yaratuvchi bilan bog'lanadi.

Shuningdek, "buyuk to'fon" haqidagi miflar ham ko'plab xalqlarda uchraydi. Bu miflarda insoniyatning gunohlari tufayli yuz bergan katta falokat va undan omon qolgan qahramonlar haqida hikoya qilinadi. Qahramonlik miflari ham universal xarakterga ega bo'lib, ularda jasur qahramonlarning yovuz kuchlarga qarshi kurashi tasvirlanadi.[2]

Miflar har bir xalqning o'ziga xos tarixiy va madaniy sharoitlariga bog'liq holda shakllanganligi sababli ular o'rtasida sezilarli farqlar mavjud. Masalan, yunon mifologiyasida ko'plab xudolar insoniy qiyofada tasvirlangan bo'lsa, sharq xalqlari miflarida ko'proq ma'naviy va falsafiy mazmun ustunlik qiladi.

Shimoliy xalqlar miflarida tabiat kuchlari va sovuq iqlim sharoitlari bilan bog'liq obrazlar ko'proq uchraydi. Sharq mifologiyasida esa donishmandlik, sabr-toqat va ma'naviy yuksalish g'oyalari asosiy o'rin egallaydi.

Miflarning madaniy ahamiyati:

Miflar nafaqat qadimiy tasavvurlarni ifodalaydi, balki keyingi adabiyot, san'at va falsafa rivojiga ham katta ta'sir ko'rsatgan. Ko'plab adiblar va san'atkorlar mifologik syujetlardan ilhom olib, yangi asarlar yaratganlar.

Shuningdek, miflar insoniyatning axloqiy qadriyatlarini shakllantirishda ham muhim rol o'ynagan. Ularda ezgulik va yovuzlik kurashi orqali jamiyat uchun muhim bo'lgan ma'naviy saboqlar berilgan.[3]

Xulosa sifatida, dunyo xalqlari miflari insoniyatning qadimiy tafakkurini, madaniy xilma-xilligini va umumiy ma'naviy asoslarini aks ettiradi. Ularni o'rganish bugungi kunda ham tarixiy va madaniy jihatdan katta ahamiyatga ega.

XULOSA

Dunyo xalqlari miflari insoniyatning qadimiy dunyoqarashi, ma'naviy tafakkuri va madaniy rivojlanishining muhim manbai hisoblanadi. Ular orqali qadimgi jamiyatlarning tabiat hodisalariga, hayot va o'limga, shuningdek, insonning kelib chiqishiga bo'lgan qarashlari aks etadi. Miflar nafaqat oddiy hikoyalar, balki insoniyatning ilk falsafiy va axloqiy tasavvurlarini ifodalovchi muhim madaniy merosdir.

Tahlillar shuni ko'rsatadiki, dunyo xalqlari miflarida ko'plab umumiy mavzular mavjud bo'lib, ular insoniyatning yagona tabiati va umumiy qadriyatlari bilan bog'liq. Shu bilan birga, har bir xalq mifologiyasi o'zining tarixiy, geografik va madaniy xususiyatlariga ko'ra farqlanadi. Bu farqlar miflarning rang-barang va boy mazmunga ega bo'lishini ta'minlaydi.

globallashuv jarayonida mifologik tasavvurlar ham madaniy meros sifatida o'rganilib, ularning ilmiy va badiiy ahamiyati yanada chuqurroq anglanmoqda. Miflar bugungi kunda ham adabiyot, san'at va falsafa rivojiga ta'sir ko'rsatishda davom etmoqda.[4]

Umuman olganda, dunyo xalqlari miflarini o'rganish insoniyatning tarixiy ildizlarini anglash, madaniy xilma-xillikni tushunish va ma'naviy merosni qadrlashda muhim ahamiyatga ega.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

- Jahon mifologiyasi. O'quv qo'llanma. – Toshkent: Fan va texnologiya nashriyoti, 2019. – 45–68-betlar.
- Mif va afsonalar tarixi. – Toshkent: O'qituvchi nashriyoti, 2018. – 70–92-betlar.
- Madaniyatshunoslik asoslari. – Toshkent: Ma'naviyat nashriyoti, 2020. – 55–74-betlar.
- Jahon xalqlari folklori va mifologiyasi. – Toshkent: Sharq nashriyoti, 2017. – 33–50-betlar
-

